

Vétettem az Üres kvint c. írásomban. Mea culpa. Nem igaz, hogy Kodály Zoltán: Öregek kóruskompozíciójában nincsenek üres kvintek. Talán csak nem ott, és nem úgy, ahol, és ahogyan várnánk. A „jóságos”, „rettenetes”, „ellentmondást nem tűrő kéz” a halál beköszöntének majdhogynem barátian biztató, nem evilági G-dúr hármasa és a művet megkoronázó záró H-dúr fényessége megtévesztően háttérbe szorították bennem a korábban megbújó, lehangoló üres kvinteket. A „tikkadt nyárban” és az azzal mesterien szembeállított álmos „téli estén”, ahol az elesett, megfáradt, magányos öregek „nyújtott tenyérrel, templom előtt” „búsan csüggeteg” álldogálnak, az üres kvint a semmibe révedő tekintetükkel együtt érző hangzat. Az ifjú Weöres Sándor és a középkorú Kodály Zoltán egymásra találtak az öregek iránti szeretetteljes szánalomban. Az Öregekben megjelenő üres kvintek szinte rokonai Schubert Winterreise (Téli utazás) c. dalciklusának záródala: Der Leiermann (Kíntornás) zongorakiséretébe ágyazott, ismétlődő, búskomor, céltalan kvintjeinek. Ám a fásultság, a lemondás, a reményvesztettség nemcsak az öregek privilégiuma. Más nemzedékkel is megeshet. A jókedv sem korfüggő, vannak életvidám hetvenesek-nyolcvanasok szép számmal. Mint ahogy az elsírt könnyek életünk bármelyik szakaszára vonatkozhatnak. Hozzá, hozzánk tartoznak, mert részei az Egésznek.

U.I.

UNGÁR ISTVÁN¹ ELSÍRT KÖNNYEK

Az emberi élet velejáró árnyoldala a bánat, a szomorúság, a keserűség. A zeneművészet nem szűkölködik ezen érzések befogadásában, hogy beavasson azok szépségébe is. – Mi válthatja ki egy emberből, hogy sírva fakadjon? – kérdeztem gimnáziumi diákjaimtól, amikor Bach Máté passiójának No. 47. *h-moll* hegedűszólós ált áriájára igyekeztem ráhangolni kamaszlelküket. Rövid, de annál értékesebb csend után egyikük felkiáltott: - A tehetetlenség! – Igaza lehetett. A százszor megbánt, jóvátételmentes bűn tudata, amely az evangélium írása szerint Pétert emészti, az ilyen. A kakasszó megszólalásakor eszmél rá, hogy az utolsó vacsorán Jézus megjósolta: az első kakasszóig háromszor fogja őt megtagadni. Öntudatlanul bár, de megtette. Péter tudja, hogy ez megmásíthatatlan. Dehogyan akarta ő megtagadni Jézust, akit áhítattal szeretett, de

---

¹ Ungár István középiskolai ének-zenetanár, karnagy (A budapesti Kölcsey Ferenc és Fazekas Mihály Gimnázium), szaktanácsadó, a Parlando állandó munkatársa.

a pillanatnyi félelem elvette a józan ítélőképességét. Az idő kerekét lehetetlen visszaforgatni. Bach passiójában szívszorító hegedűszóval megtámasztva belesírja magát az időtlen és végtelen örökkévalóságba. Pontosabban az alt énekes mellé szegődött és a zenekar fölé emelkedett hegedűszóló sír: ő maga a sírásba menekült Péter. Az ária érte mond imát. Ez a muzsika messze túlmutat az evangélium szavain, mert kilépve a Szentírásból megállítja a cselekményt, hogy megszólítson bennünket. A páratlanul gyönyörű hegedűdallam kiválva a zenekarból önálló életre kel és akárcsak Péter magányossá és vigasztalhatatlanná lesz. Bachnál gyakori, hogy az áriák előtt és után a hangszerszólo zenekari aláfestéssel keretet szolgáltat. Itt a hegedű a főszerep, azaz Péter sírásáé. (Az áriát megelőző recitativo az evangélista együtt érző éneke, amely felkészít a csodálatraméltó bűnbánatra.) Bach több ízben írt a zenekarból kiemelt szólóhangszerrel kísért áriát, de – úgy vélem – hogy ez a hegedűs altária közülük is kimagaslik. Ez a zene nem görcsös zokogás, hanem időkorlátokon átívelő, múlhatatlan, csöndes. könnyáztatta panasz.

Erbarme dich - J.S. Bach - Matthäus-Passion (7:26)

Magdalena Kozena (ének), Daniel Stabrawa (hegedű), Berlini Filharmonikusok,
vezényel: Simon Rattle

Wolfgang Amadeus Mozart - Requiem [Confutatis/Lacrimosa] (8:08)

A Bajor Rádió Szimfonikus Zenekara és a Bajor Rádió Kórusa, vezényel: Leonard Bernstein

Mozart Requiemjében a Lacrymosa tétel könnyei a hangszereken megmetszakított nyolcad hajlításokkal engesztelnek, a hozzácsatolt Confutatis háborgó férfikari szólamának és az azt csendesítő szelíd, simogató női vagy gyermekkar megismételt ellentétére feloldásként hoznak békét. A könnyes sóhajok vigaszt keresnek a gyászban. A zenekari siratásra helyez koronát a homofon, himnikus vegyeskar lágy bel canto szerű éneke. A 12/8 ütemmutatójú tétel az elfogadás, az elengedés bölcs harmóniáját teremti meg. A hangnem az egész gyászmisét meghatározó *d-moll* egyúttal nem a démoni arcát mutatja, hanem – fájdalmasan bár, de – nyugalomra int. A dübörögve induló *a-moll* Confutatis – benne mennyei *C-dúr* tündökléssel – sejtelmes és félelmetes átvezetésbe torkollik s érkezik a Lacrymosa tételhez. A kísérteties szakasz szinte lebeg a sötétben: tizenhatod szünetekkel megtűzdelve a vonóskar tizenhatod láncolata hármásával lépdél a basszus szólam kitartott, majd a ránehezülő többi szólam misztikus hangjai fölött végül *F-dúrba* süllyed. Olyan, mint egy sírbatétel. *Domináns terckvart akkord* nyit a Lacrymosa *d-mollja* felé, amely a könnyein át is fenséges, ünnepélyes muzsika.

Vannak feltételezések, miszerint Mozart a Gyászmise Lacrymosa tételének komponálása közben hunyt el. Talán az utolsó ütemei a záró picardiai terccel együtt nem is tőle valók. Nyilvánvaló, hogy biztos választ erre sohasem fogunk kapni. Van valami titokzatosság Mozart halála körül, mint ahogyan azt is titok fedi, hogy milyen égi sugallatot kaphatott, mely által felülemelkedhetett a mindentudás megértő mosolyával hétköznapiok szürke gyarlóságain, s amely mosoly ott rejtőzik a Lacrymosa könnyei mögött is.

Tränenregen (Könnyzápor) – ez a címe Schubert Wilhelm Müller verseire komponált reménnyel és csalódással teli Die Schöne Müllerin (A szép molnárlány) dalciklusa 10. dalának. A 6/8 ringatású moll hangnemű dal zongora előjátéka derűt sugároz. A szerelmes molnárlegény átveszi dalában a zongoraszólam felkínált meleg hangvételi biztatását. Reményteli szívvel várja a megfelelő pillanatot, hogy a számára elérhetetlennek tűnő leánykának színt vallhasson iránta érzett szerelméről. Ő maga szégyenlős, de mintha a körülmények ígéretesek lennének, molnárlány a közelben és az idilli környezet is neki kedvez. Három versszakon át – azonos zenei anyaggal – csak ábrándozik, cselekedni nem mer. Képtelen legyőzni a féltékenységét. A legbelül érzett boldog izgalom visszatartja a nyílt vallomástól. Majd bekövetkezik a baj: a dal hirtelen mollba komorul, elered az eső elszalasztva az alkalmat. A zápor egybemosódik a fiú könnyeivel. A szép molnárlány elköszön a társaságtól és hazasiet: „ade! ich geh nach Haus!” Ezek a szavak visszatisztulnak dúr hangnembe. Éppen az ebből fakadó kecsessége érzékelteti, hogy ez mennyire fájdalmas a fiú szívének. A dúr hangnemet átadja a zongora utójátékának, ám a legvégén mégis mollban zár. Az ifjúban végbemenő mini dráma ez a dal; az elmulasztott lehetőség, a szertefoszlott remény a csalódottság előtt dalba menekül: Franz Schubertnek hívják.

Schubert: Die schöne Müllerin, D.795 - 10. Tränenregen (4:06)

Thomas Quasthoff (ének), Justus Zeyen (zongora)

2005 Deutsche Grammophon GmbH, Berlin

Desz-dúr prelúd, Op. 28 No. 15 (5:39)

Chopin: Desz-dúr „Esőcsepp” prelúd

Ungár Imre (zongora)

© 1955 HUNGAROTON RECORDS LTD.

Könnybe burkolózik Chopin 15. Desz-dúr „Esőcsepp” zongoraprelúdja is. A triós szerkezetű, melankolikus – részben tragikus – hangvételi prelúd a kvintkört végigjáró 24 darabból álló sorozat leghosszabb, egyetlen utólag címmel ellátott tagja. A kíséret esőcseppek – vagy inkább abban megbúvó

könnycseppek – repetíciója. Az afölötti, bánatos, de bánatában is méltóságteljes dallam a zongorairodalom kivételes szépségű poézisa. Más, mint az amúgy végtelenül gazdag érzelmvilágú többi prelúd. Chopin Palma de Mallorcán betegen, letargikus állapotban szorongva, magányosan, talán a kinti szemerkélő esővel összhangban sírdogálva írta ezt a darabot. Érzékenységeről egész művészete tanúskodik, amelyet legfőképp a zongorával osztott meg. A középrész tragikusan súlyos mollba vált. Az eső – vagy a könnycseppek – itt már kopognak. A főrészt alkotó dúr dallam lágyságának nyoma sincs, a téma vészjósóló, férfiasan kemény. Lázadó ütemei később visszavezetnek a jólesően vigasztaló alapdallamhoz. Feloldódik általa és elhoz egy szomorú harmóniát. Hideg érzések melegsége a prelúd végkicsengése. A líra és a dráma csodálatos találkozása a zongorán. Őszinte vallomás, amelyet az utókorral is meg akart osztani. Bizonytalán állíthatjuk, nem hiába.

A romantikus muzsika telis-tele van könnyekkel Schumann Dichterliebéjétől (Költő szerelme) Verdi Requiemjének Lacrymosáján át Muszorgszkij Borisz Godunovjának az orosz nép sorsáért síró szent Bolond szívbemarkoló énekéig. Egy dolog közös bennük: szépek, mert emberek és belülről fakadnak.

Kocsis Zoltán utolsó koncertje a Művészetek Palotájában 2016. október 7-én (2:38:36)

58:16 Bartók: A kékszakállú herceg vára + **2:04:50** Bartók: A csodálatos mandarin

(Bartók Béla: A Kékszakállú herceg vára, 6. ajtó: **1:34.34**-tól

Szántó Andrea (Judit), Bretz Gábor (A Kékszakállú herceg)

Nemzeti Filharmonikus Zenekar, vezényel: Kocsis Zoltán

Képzeletbeli, szimbolikus vár könnyezik és alkot egész tavat Bartók Béla A Kékszakállú herceg vára c. operájának elején és a legendás 6. ajtó mögött. A Balázs Béla misztériumára készült alkotás pentatóniája bevezet a titokzatos várba, ahová – átvéve a vár pentaton világát – követi a férfit a szerelmes asszony: Judit. Bezárul mögöttük a vár kapuja és ezután együtt barangolnak a sötét, komor várban. Egyenletes nyolcad értékek követik egymást. Mesélő klarinét társul hozzájuk, regél a várról és Judit mellé szegődik. Az asszony fürkészi a számára ismeretlen falakat és észreveszi, hogy azok nedvesek: „vizes a fal, Kékszakállú milyen víz hull a kezemre? Sír a várad, sír a várad.” Féltőn, szerelmesen bújik a herceghez. Szeretné felszárítani a könnyeket, világosságot, fényt hozni a rideg, komor várba, oltalmazva Kékszakállút. Lassan – olykor sürgetően – felnyílnak Judit által a herceg titkait rejtő ajtók: a kínzókamra, a fegyveres ház, a kincsek, a szerelmes asszony féltékenységet feltámasztó, pompázó virágoskert, majd a drámai katarzisba torkolló, ragyogó Birodalom, amely derékba töri kettejük kapcsolatát. A vér pentatóniába ékelt kisszekundjai

félelmet keltenek Juditban. Hátra vannak az ún. emlékjátók, amelyeknek a kulcsát csak nagy és kitartó küzdelem árán szerzi meg Judit. A herceg szeretné késleltetni, hogy Judit szembesüljön a két utolsó ajtóval. Mielőtt felnyitná a 6. ajtót, külön figyelmezteti: „Judit, Judit, ne nyissad ki!” Amikor felnyílik az ajtó, a könnyek tava, az asszony meg van győződve arról, hogy balsejtelmei beigazolódtak, ez a szelíd tó a Kékszakállú által legyilkolt asszonyok könnyeiből áll. A háborítatlan tó részben elvarázsolja, gyönyörködik benne – „Sima fehér, tiszta fehér.” – részben végzetesen gyanakvóvá teszi. Számonkérőn fordul a herceg felé: „Milyen víz ez Kékszakállú?” Választ nem vár, azt hiszi, hogy mindent tud. Túl van a kegyetlen csalódáson, ami az 5. ajtóban érte. Ott szinte megsemmisülve haszontalannak és idegennek érezte magát. Kékszakállú büszkén eltelve birodalmával magára is hagyta. Judit csüggedten áll a könnytó partján. Amennyire megértő volt a zárt ajtó megpillantása előtt, annyira értetlen most. Kékszakállú nem Juditnak, hanem önmagának ismételteti: „Könnyek, Judit, könnyek, könnyek.” Ő maga is elfogódottá válik. A könnyek végigcsorognak a hangszeren, miközben a tiszta fehér tó ártatlan nyugalma a klarinét hangján mindkettejük immár eltávolodott szomorúságáról szól. A vár a Kékszakállú lelke, abban nincsenek halottak. A könnyekből összeállt tó valóban a múlt asszonyaié, de ők ott élnek a herceg emlékezetében és el nem apadó könnyeik egybeolvadnak a Kékszakállúéval. Az emlékezetben különleges szépséggel vannak felruházva. Judit sorsa elrendeltetett: negyedik asszonyként, mint a legszebb, osztozik a múlt asszonyokéval a 7. ajtó mögött, amely örökre becsukódik. Kékszakállú egyedül marad a sötétvárban: „És mindig is éjjel lesz már, éjjel, éjjel...” A 6. ajtó az opera, de valójában Bartók egész életművének egyik, ha nem a legszebb, lírai megnyilvánulása. A könnyek, akár a múltó idó, megszépítik a kíméletlen fájdalmat.

Az emberi élet velejáró napos oldala az öröm, a vidámság, a nevetés, a boldogság. A zeneművészet nem szűkölködik eme érzések befogadásában, átadásában. Haydn szimfóniáknak, Bartók burlesq-eknek (Perpatvar, Kicsit ázottan ...) pajkos humora, Mozart Jupiter-, Beethoven 7. szimfónia zárótételének önfeledt örömmámora, Mendelssohn: Szentivánéji álom kísérő zenéjének tündérvilága mind ilyen. Van miből meríteni. Hálás téma. Jó szívvel ajánlom egy olyan muzsikustársnak, aki kedvét leli az értékes örömménektől feltárásában és ír róluk. Ezek nem „happy” darabok, hanem igényes humorú vagy mélyben gyökerező életigenlő. remekbe szabott muzsikák. Nagy szeretettel kívánok hozzá jó munkát.